

HET WEDERZIJDS HUWELIJKSBEDROG

VOLLEDIGE VERTALING

Middeleeuwen

Karel en Elegast

Beatrijs

Lanseloet van Denemarken (gevolgd door die Hexe)

Mariken van Nieuweghen

Lanceloet en het hert met de witte voet

Elckerlijc

Esopet

Esmoreit / Lippijn

Roelandslied

Tprieel van Troyen

Van den vos Reynaerde

Vijf sotternieën

Gloriant

Floris ende Blancefloer

Renout van Montalbaen [De vier heemskinderen]

De borchgravinnen van Vergi

Esbatement van den appelboom

De reis van Sint Brandaan

Theophilus

Zeventiende eeuw

G.A. Bredero, De klucht van de koe

G.A. Bredero, Spaansche Brabander

G.A. Bredero, De klucht van de meulenaer

G.A. Bredero, Sijmen ondersoeticheyd

P.C. Hooft, Warenar

J. Cats, Het Spaans heidinnetje

J. v.d. Vondel, Gijsbrecht van Amstel

J. v.d. Vondel, Joseph in Dothan

VAN KLASSE (18e t/m 20e eeuw)

Proza van Klasse, bloemlezing 18e/19e eeuw

P. Langendijk, Het wederzijds huwelijksbedrog

P. Langendijk, Don Quichot op de bruiloft van Kamacho

A.C.W. Staring, Jaromir / Marco

E.J. Potgieter, Jan, Jannetje en hun jongste kind

J.J. Slauerhoff, De laatste reis van de Nyborg

Kijk voor het actuele aanbod en het plaatsen van uw
bestelling op www.taal-teken.nl

Het wederzijds huwelijksbedrog

Een blijspel

VOLLEDIGE VERTALING

Tekstverzorging en vertaling

Hessel Adema

UITGEVERIJ TAAL & TEKEN

Vertaalde Tekstuitgaven
Achtttiende eeuw

Eerste druk, 1997
Vijfde druk, 2018

ISBN 978-90-6620-025-8

© Uitgeverij Taal & Tekenen 1997-2018

Tekstverzorging en vertaling: Hessel Adema
Bewerking van deze druk: Luciën de Jong

De verzorger van deze tekstuitgave studeerde Nederlandse taal- en letterkunde en vergelijkende Literatuurwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam en was jarenlang docent Nederlands bij het middelbaar en hoger onderwijs.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, digitaal bestand, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij Taal & Tekenen www.taal-teken.nl

WOORD VOORAF

Pieter Langendijk

Pieter Langendijk werd op 25 juli 1683 in Haarlem geboren. Zijn vader had een goedlopend bedrijf, maar toen Pieter nog maar zes jaar was, kwam er al een eind aan zijn onbezorgde kinderjaren. Zijn vader stierf en Pieter bleef alleen met zijn moeder achter. Het familiebedrijf ging al snel failliet en Pieter moest meehelpen in de bescheiden nering die zijn moeder eerst in Amsterdam en later in Den Haag dreef. Dit alles ging ten koste van Pieters schoolopleiding.

Moeder en zoon verhuisden in de jaren hierna eerst nog eens naar Amsterdam en in 1722 weer naar de plaats van herkomst, Haarlem. Al op jeugdige leeftijd was Pieter in feite de kostwinner voor zijn humeurige, verkwistende en drankzuchtige moeder. Hij werkte als zelfstandig patroontekenaar voor de textielindustrie en was van 1721 tot zijn dood factor van de Haarlemse rederijderskamer *Trou moet blijcken*.

Pas na de dood van zijn moeder trouwde hij in 1728 met een vrouw die in veel opzichten aan zijn moeder deed denken. Het ongelukkige huwelijk met deze ziekelijke en spilzieke vrouw duurde tot haar dood in 1739. Financieel ging het hierna steeds slechter met Langendijk. In 1747 moest hij uit armoede een groot deel van zijn verzameling boeken en prenten verkopen. Uiteindelijk was hij aangewezen op de steun van het gemeentebestuur. Hij kreeg een gratis plaats in het Proveniershuis en moest als tegenprestatie een - onvoltooid gebleven - stadsgeschiedenis van Haarlem schrijven.

Zijn werk

Langendijk heeft veel geschreven, maar alleen zijn kluchten en blijspelen hebben blijvende waarde. Zijn talrijke gedichten en gelegenheidsverzen zijn vaak modieus en werden dikwijls tegen betaling en dus in opdracht geschreven. Zijn pogingen om een treurspel te schrijven liepen op niets uit.

Langendijk is echter wel een bekwaam klucht- en blijspelschrijver. Hij vertelt zijn verhaal duidelijk en rechtlijnig, zonder onnodige uitweidingen en zijpaden. De toneelwisselingen zijn vlot en geven vaart aan het spel, zijn dialogen zijn levendig en vaak humoristisch. Toch blijft hij beneden het niveau van zijn 17e-eeuwse voorgangers Hooft en Bredero. Hij mist hun eigenzinnige creativiteit, hun spitse geestigheid en hun taalvirtuositeit.

Hoewel Langendijk zich afzet tegen de strakke regels van de 18e-eeuwse dichtgenootschappen is hij toch duidelijk een man van

die eeuw. Hij neemt de toneelwetten, zoals de eenheden van tijd, plaats en handeling in acht, en hij houdt zich nauwgezet aan de fatsoensregels van de burgerstand. Ook in zijn grappen blijft Langendijk altijd beschaafd.

Langendijk keek neer op de realistische kluchten en de spreektaal van de 17e-eeuwse schrijvers. Meer waarde hechtte hij aan zijn grote Franse voorbeeld, Molière. Hij heeft toneeltechnisch veel van deze grootmeester opgestoken, maar hij miste diens diepgang en inlevingsvermogen. We kunnen Langendijk wellicht het best beschouwen als de opvolger van de laat 17e-eeuwse Asselijn en Bernagie. Ondanks deze kritische opmerkingen mogen we niet vergeten dat zowel in de 18e als in de 19e eeuw er geen tweede blijspelschrijver van Langendijks klasse is opgestaan.

Tot zijn bekendste toneelwerk behoren: *Don Quichot op de bruiloft van Kamacho* (1711), *Het Wederzijds Huwelijksbedrog* (1712-1714), *Krelis Louwen of Alexander de Grote op het Poëetenmaal* (1715), *De wiskunstenaar of 't Gevluchte Juffertje* (1715), *De Spiegel de Vaderlandse Kooplieden* (niet geheel voltooid).

Van de bovenstaande spelen heeft *Het Wederzijds Huwelijksbedrog* zonder enige twijfel het langst op het toneelrepertoire gestaan. Het is een van de meest gespeelde Nederlandse toneelstukken. Ook in onze tijd werd en wordt het nog zo nu en dan gespeeld.

Langendijk ontleende de stof voor dit blijspel aan een in 1698 verschenen schelmenroman. Hij ontdoet dit verhaal van de uitwassen en de platvloersheid en werkt het om tot een volwassen toneelstuk in vijf bedrijven. Langendijk is moralistisch in dit blijspel, maar zonder de toehoorders vermanend of beschuldigend toe te spreken. Hij toont de menselijke gebreken en laat de kijker het belachelijke ervan inzien. De op niets berustende hoogmoed van de beide hoofdrolspelers wordt knap aan de kaak gesteld.

Het stuk is goed gecomponeerd. Lodewijk en Charlotte bedriegen elkaar en op een 'lager' niveau gebeurt iets vergelijkbaars onder het personeel tussen Klaar, Hans en Jan. Beide partijen weten precies wat ze zelf doen, de omgeving (i.c. het personeel) weet precies hoe de vork in de steel zit, maar de hoofdfiguren hebben het zo druk met hun eigen bedrog dat ze dat van de tegenpartij niet in de gaten hebben. De centrale rol van de dwaze Jan is een hoogtepunt in het stuk. Vermoedelijk is het grote succes van het spel voor een niet onbelangrijk deel aan deze ontwapenende malloot te danken.

Daarnaast spot Langendijk met een aantal verschijnselen uit zijn tijd zoals de dichtgenootschappen, de modeliteratuur van die tijd en het modieuze Frans spreken.

Deze uitgave

Bij de vertaling is getracht de originele tekst zo nauwkeurig mogelijk weer te geven. In veel gevallen kon worden volstaan met modernisering van de spelling. Op andere plaatsen was een wijziging van de woordvolgorde of een keuze voor eigentijdse woorden noodzakelijk. Zo nu en dan werd een verduidelijking toegevoegd of was voor het rijm een betekenisloze stoplap nodig.

Er is steeds geprobeerd iets van de woordkeus en de stijl van Langendijk te laten doorklinken. Het taalgebruik zal dan ook regelmatig iets ouderwets aandoen. Af en toe wordt een specifieke uitdrukking onveranderd gelaten. In deze gevallen wordt in de marge een toelichting gegeven.

Ook op ander plaatsen zijn verklaringen en toelichtende opmerkingen naast de tekst geplaatst. Soms is een dergelijke noot onmisbaar voor een goed tekstbegrip, een andere keer is het een informatieve toevoeging. Voor de vertaling is uitgegaan van de door Langendijk verbeterde tekst van de tweede druk uit 1720.

Voor deze uitgave is gebruik gemaakt van onder meer:

Pieter Langendijk, *Het Wederzijds Huwelijks Bedrog*; met inleiding en aantekeningen van Esther Hagers, 13e druk; Den Bosch 1978.

Pieter Langendijk, *Het Wederzijds Huwelijksbedrog*; van inleiding en aantekeningen voorzien door W.A. Ornée, 7e vernieuwde druk; Zutphen, 1977.

Toneeldicht jukt somtijds (pag. 9-157), samenstelling, inleiding en toelichting van Dr. M.C. A. van der Heijden; Spectrum van de Nederlandse Letterkunde, dl. 14; Utrecht 1969

Anders dan bij de meeste andere uitgaven in de reeks Vertaalde Tekstuitgaven is hier de oude tekst niet opgenomen. Om een indruk te geven van Langendijks taalgebruik en enige vergelijking met de vertaling mogelijk te maken is de eerste pagina van de originele tekst naast de vertaling geplaatst.

Hessel Adema, 2007

Bij de vijfde druk

De inhoud van deze vijfde druk is ongewijzigd. Spel- en zetfouten zijn verwijderd en de vormgeving is iets aangepast.

Luciën de Jong, 2018

P. LANGENDIJK
HET WEDERZIJD'S HUWELIJSBEDROG
BLIJSPEL
VOORREDE

Hierbij verschijnt de tweede druk van mijn blijspel Het Wederzijds Huwelijksbedrog. Veel drukfouten zijn verbeterd en er is vooral beter gelet op het geslacht van de zelfstandige voornaamwoorden. Indien er hier en daar toch nog iets niet in orde is, verzoek ik de lezer dat zelf even te verbeteren.

Ik reken mij zelf niet tot de dichters die menen dat hun verzen als onfeilbaar moeten worden beschouwd, alsof ze afkomstig zouden zijn van het orakel van Apollo; nee, ik luister graag naar het oordeel van kunstkeners. Maar die zijn tegenwoordig helaas schaars! Zwermen verzenmakers, die met ijdel gewauwel en ellenlange woorden de Muze vervelen, zijn er daarentegen genoeg en ze tonen de wereld duidelijk wat ze zijn, namelijk zotten. Aan vitters, die de hoofdzaken over het hoofd zien en aan de woorden knabbelen, is ook geen gebrek, maar mannen die de Nederlandse taal vaardig beheersen en de toneelkunst in luister kunnen herstellen, zijn er weinig.

Voor het blijspel schijnt de geest te geven, het wordt overheerst door een overvloed aan historiespelen die weinig bijdragen aan de verbetering van het menselijk gedrag, wat toch een belangrijke taak van het toneel is. Zeer weinig dichters trachten de voetsporen van de voorbeeldige schrijvers te volgen die gierigaards, verwaande kwasten, zotte doctoren, schraperige advocaten, jaloerse knorrepotten, schijnheilige bedriegers, lichtzinnige minnaars, koppige dwarsliggers, zwetsende opscheppers, geslepen vleiers, domme boeren, vernuftige knapen, boze buurlieden, raaskallende geleerden, gekke dichters en meer van zulke fraaie types zo levendig ten tonele hebben gevoerd dat hun naam nog lang door het nageslacht geroemd zal worden.

Sommige mensen geven Frankrijk de eer en zeggen dat Molière als eerste ons de ogen heeft geopend door het beschrijven van menselijke karakterfouten, maar zij zien dat verkeerd. Holland kan het zich tot een eer rekenen dat de weledele drost Pieter Cornelisz. Hooft een dergelijk spel schreef, de *Warenar*, en de geestige Bredero zijn *Spaansche Brabander*; en zij werden weldra nagevolgd door verschillende landgenoten. Weliswaar is de indeling van deze spelen voor deze tijd wat gebrekkig, maar het karakter van hun personen wordt uitstekend beschreven en er worden nergens zulke buitensporige sprongen gemaakt als bij Molière. Ik zeg dit niet om die dichter te beledigen, geenszins. Wij laten hem in zijn waarde en geven hem de eer dat hij de grootste blijspeldichter van zijn eeuw is geweest. Onze dichters zullen hem niet gemakkelijk evenaren, tenzij ze de romantische fantasie verlaten en de menselijke ondeugden bestuderen en kunstzinnig op het toneel bespottelijk maken. Er zijn Nederlandse en buitenlandse voorbeelden genoeg.

De Fransen erkennen dat zij wat betreft komische schetsen (burlerken) en verheven heldendichten voor ons moeten zwichten, zoals in de *Journal littéraire* duidelijk wordt beschreven. Wat zou de Nederlander dan beletten om hen ook in 't blijspel, ja zelfs in 't treurspel, te overtreffen. Men dient hiervoor vooral de ongebondenheid, en in 't tweede geval de hoogdravendheid wat te matigen, en daarnaast de onkuise uitdrukkingen en de snoeverij weg te laten, die toch alleen het gajes en de losbollen kunnen behagen. Het treurspel begint beter te worden. Ik zal de uitstekende dichters niet noemen, die hier veel aan hebben bijgedragen en nog bijdragen, dit alles tot meerdere glorie van Holland. Zij zijn bekend genoeg.

Wat ik met dit blijspel heb bereikt, laat ik aan het oordeel van de deskundigen over. Lees en aanschouw dit spel waarin een slechte eigenschap wordt bespot die te veel bij ons voorkomt: namelijk arm en trots zijn en dat door bedrog volhouden.

Vaarwel.

VERTONERS

LODEWIJK: *een edelman, minnaar van Charlotte*

JAN: *een verlopen soldaat, vriend van Lodewijk*

EEN WAARD

CHARLOTTE: *een adellijke juffer*

KONSTANCE: *de moeder van Charlotte*

KLAAR: *de meid van Konstance en Charlotte*

EEN BODE

HANS: *de vrijer van Klaar*

FOP: *de broeder van Klaar*

KAREL: *een legerkapitein, zoon van Konstance*

HENDRIK: *een winkelier*

JORIS: *een kleermaker*

SOFIE: *de vrouw van Karel*

ZWIJGERS

Een knecht van de WAARD

Twee lakeien van KAREL

Twee of drie lakeien van LODEWIJK en JAN

Een kruier

Het eerste en het derde bedrijf spelen in een straat in Utrecht, voor de huizen van Konstance en de waard, die tegenover elkaar liggen. Het tweede, vierde en vijfde bedrijf spelen in een kamer in het huis van Konstance.

Het verhaal begint voor het middaguur en eindigt 's avonds om negen uur.

Ter vergelijking wordt
hieronder 1 pagina van de
originele tekst afgedrukt

EERSTE BEDRIJF

Eerste Tooneel : Lodewijk, Jan

JAN Myn heer, hoe langen tyd zal nog dit wand'len duuren?
Ik bid: verander want die malle vieze kuuren
Zijn nergen nut toe, en je maakt mij schier ontzind.

LODEWYK 'k Zal zoeken, Jan, zo lang tot ik haar wooning vind.

JAN Wiens wooning zoekje?

LODEWYK Jan, durf ik 't u wel vertrouwen?

JAN Ik ben een kaerel, die een ding kan by my houwen,
En zwijgen als een mof, daar kan je vast op gaan.
Zeg vry wien dat je zoekt.

LODEWYK Ach! Jan, de Malibaan . . .

JAN De Malibaan? hei! hei! mynheer, wat moogje praten!
10 Zoek jy de Malibaan? en hebben we al de straten
Van Utrecht daarom zo doorkruist? zoek dan niet meer.
Is jou geboorte plaats dan zo veranderd, heer,
Dat jy de Malibaan en je eigen huis moet zoeken?

LODEWYK Ach! Jan, de Malibaan!

JAN Ja wel, ik zou schier vloeken.
Ach! Jan. de Malibaan! het lykt wel schier een klucht,
Ik heb dat Malibaan, gevolgd van zucht op zucht,
De ganschen dag gehoord. Wat hebben wy geloopt,
Als of wy beenen om een daalder konder koopen.
Ik had gedocht dat hier wat wonders zou geschiën;
20 En nu is 't anders niet als na de wolken zien.
En och! de Malibaan! Het hapert je in de zinnen.

LODEWYK Daar zag ik 't voorwerp dat ik eeuwig zal beminnen.

JAN Nu vat ik eerst de kneep! Je zyt misschien verliefd?
'k Heb daar niet tegen, maak vrij dat je wordt geriefd.
Kom, 'k zal je gaeren na de Malibaan verzellen.
Je kunt my dan de zaak terwyl in 't breed vertellen.

LODEWYK Jan, gy verstaat mij niet. Ik heb daar niet te doen.

JAN Ja wel, 'k verlang al, wat myn heer hier uit zal broên:
Een windey, denk ik.

LODEWYK Jan, hou op de gek te scheeren.
30 Ik zal 't u zeggen. Al dat wand'len gaan en keeren,
Is om de woonplaats van een dame te verstaan,
Die 'k gist'ren middag in de Malibaan zag gaan,

EERSTE BEDRIJF

Eerste toneel: LODEWIJK, JAN [op straat]

JAN Mijnheer, hoe lang gaat dit wandelen nog duren?
Ik bid u: stop ermee, want deze malle, dwaze kuren
Zijn nergens goed voor, en u maakt mij haast dol.

LODEWYK 'k Blijf zoeken tot ik haar woning vind, Jan, ik houd vol.

JAN Welke woning zoekt u?

LODEWYK Jan, kan ik het je wel toevertrouwen?

JAN U kunt mij gerust als uw vertrouweling beschouwen;
Ik kan zwijgen als een mof, daar kunt u van op aan.
Zeg gerust wie u zoekt.

LODEWYK Ach! Jan, de Maliebaan*...

JAN De Maliebaan? Hei, hei, mijnheer, geen onzin praten!
10 Zoekt u de Maliebaan? En hebben we al de straten
Van Utrecht daarom zo doorkruist? Zoek dan niet meer.
Is uw geboorteplaats dan zo veranderd, heer,
Dat u de Maliebaan en uw eigen huis moet zoeken?

LODEWYK Ach! Jan, de Maliebaan!

JAN O, ik ga er bijna van vloeken.
'Ach! Jan, de Maliebaan': het lijkt wel haast een klucht,
Ik heb dat 'Maliebaan', gevolgd door zucht na zucht,
De ganse dag gehoord. Wat hebben we veel gelopen:
Alsof we voor een daalder nieuwe benen konden kopen!
Ik dacht minstens dat zich een wonder zou openbaren,
20 Maar we doen anders niet dan naar de wolken staren.
En o, de Maliebaan! Het hapert je aan je zinnen!

LODEWYK Daar zag ik 't schepsel dat ik eeuwig zal beminnen.

JAN Nu vat ik eerst de kneep! U bent verliefd wellicht?
'k Heb daar niets tegen, zorg dat het meisje voor u zwicht.
Kom, 'k zal u gaarne naar de Maliebaan vergezellen.
U kunt dan onderweg mij de zaak uitvoerig vertellen.

LODEWYK Jan, je begrijpt mij niet. Ik heb daar niets te zoeken.

JAN Waar zit u nu weer op te broeden, doe me dat eens uit de doeken:
Een windei, denk ik.

LODEWYK Jan, daar mag je niet mee gekscheren.
30 Ik zal 't je zeggen. Al dat wandelen, dat gaan en keren,
Is om de woonplaats van de dame na te gaan,
Die ik gistermiddag zag wandelen op de Maliebaan,

* Straat, genoemd
naar de malie-baan,
een veld waarop
het kolfspel werd
gespeeld.